Overwegingen over God
(3) Om niet?

Lezing

Op een dag kwamen de hemelbewoners hun opwachting maken bij de HEER, en ook de satan bevond zich onder hen. De HEER vroeg hem: ‘Waar kom je vandaan?’ Hij antwoordde: ‘Ik heb rondgezworven en rondgedoold op aarde.’ De HEER vroeg aan de satan: ‘Heb je ook op mijn dienaar Job gelet? Zoals hij is er niemand op aarde: hij is rechtschapen en onberispelijk, hij heeft ontzag voor God en mijdt het kwaad.’ De satan antwoordde de HEER: ‘Zou Job werkelijk zonder reden zoveel ontzag voor God hebben? U beschermt hem immers, evenals zijn gezin en alles wat hem toebehoort. U hebt het werk dat hij doet gezegend, zodat zijn bezit zich steeds meer uitbreidt. Maar als U uw hand naar hem uitstrekt en aantast wat hem toebehoort, zal hij U ongetwijfeld in uw gezicht vervloeken!’ Toen zei de HEER tegen hem: ‘Luister, met alles wat van hem is mag je doen wat je wilt, maar raak Job zelf niet aan.’ Hierop vertrok de satan.

Job 1,6-12 (NBV21)

Overweging

Er zijn verhalen die ons niet alleen iets willen vertellen, maar ons ook willen bevragen. Het verhaal van Job begint met zo’n vraag. Een vraag die de satan stelt aan God: *Zijn mensen wel onbaatzuchtig gelovig?* Die vraag komt niet zomaar uit de lucht gevallen. In het verhaal treedt de satan op als een soort aanklager — een kritische stem die onderzoekt wat mensen werkelijk drijft. Hij vraagt zich af of geloof standhoudt wanneer alle voordelen die daarmee vasthangen, wegvallen. Wanneer richting, zekerheid en bescherming die het geloof ons geeft, verdwijnen.

En die vraag raakt mij. Omdat ze precies aansluit bij een spanning die ik zelf voel: geloven we omdat het waar is, omdat er echt een God is? Of omdat we het nodig hebben? En met “nodig hebben” bedoel ik iets heel menselijks. Onze psychologie zoekt houvast. We hebben lichtpuntjes nodig om door donkere periodes te gaan. We hebben rituelen nodig om verlies en tegenslag te dragen. We zoeken antwoorden op existentiële vragen die ons anders verlammen. We hebben morele kaders nodig om te kunnen leven — en soms zelfs om te kunnen overleven — op deze planeet.

Religie, in welke vorm dan ook, biedt precies dat. Of ze nu door mensen is uitgevonden, of door iets groters is ingegeven. Misschien hoeven we die vraag niet te beantwoorden. Misschien is het precies die openheid die het verhaal van Job zo krachtig maakt.
Wanneer ik naar religie kijk, merk ik dat ik niet meer wil uitgaan van één vaste verklaring. Soms lijkt religie een menselijke taal, een manier om om te gaan met lijden, angst en kwetsbaarheid. Anderzijds voelt religie soms als iets dat ons overstijgt, iets dat ons raakt op een plek die dieper ligt dan woorden, iets dan buiten ons zelfbewustzijn ligt. Ik weet het niet. Ik weet het echt niet. Wat ik wel weet, is dat religie — in welke vorm dan ook — velen helpt om te blijven staan wanneer het leven hen door elkaar schudt.

Het verhaal van Job toont dat op een bijna pijnlijke manier. Job verliest alles. En toch blijft hij zoeken naar zin. Hij blijft spreken, vragen, worstelen. Hij weigert om zijn ervaring te versimpelen tot een straf of een les. Hij blijft trouw aan zijn eigen integriteit, zelfs wanneer hij God niet begrijpt.

En misschien is dat precies wat geloof vandaag nog kan zijn: niet het zeker weten, maar het blijven zoeken.

Ook in de filosofie vind ik stemmen die die openheid bewaren. Ludwig Feuerbach (filosoof) zag religie als een psychologisch en cultureel hulpmiddel dat mensen creëren om zin te geven aan het leven.. Hij zei onder andere: “God is niets anders dan de eigenste essentie van de mens, naar buiten geprojecteerd” (*God is nothing else than man’s own essence, projected outward.”*) Religie helpt ons om onze verlangens, angsten en idealen te begrijpen. Dat herken ik.
Maar er zijn ook theologen zoals Paul Tillich. (20ste eeuwse theoloog) Tillich ziet God niet als een persoon, maar als “de grond van ons bestaan”. Een manier om te spreken over wat ons draagt wanneer we zelf niet meer kunnen dragen. Hij zegt dat religie een symbolische taal is die verwijst naar een diepte die ons overstijgt. Hij verwerpt een personifiërende God, maar zoekt naar een kosmische, niet-menselijke dimensie.

Persoonlijk merk ik dat het oude, verhalende beeld van God — een vaderfiguur die spreekt, voelt, onderhandelt, straft en vergeeft — mij vaak verhindert om op een andere manier naar het goddelijke te kijken. In onze maatschappij botsen veel mensen op dat klassieke beeld. Niet omdat ze geen spiritualiteit meer willen, maar omdat het idee van een bovennatuurlijke persoon die de wereld bestuurt moeilijk te rijmen valt met wat we ondertussen weten over de wereld rondom ons.
Religie en de Kerk zijn voor velen van ons ook niet meer de plek waar onze ziektes genezen worden, waar we huisvesting krijgen, die ons opleidt en kennis geeft, die ons eten geeft. We hebben cru gezegd religie niet meer nodig om te beantwoorden aan die noden, waar dat vroeger misschien veel meer was. Onze kennis over de plaats van ons bestaan in de ruimere kosmos, is ondertussen ook gegroeid en blijft maar uitbreiden. We leven in een universum van 13,8 miljard jaar oud. De aarde is een stofje in een onmetelijke ruimte. De mens verschijnt pas heel laat, als één soort tussen miljoenen andere. Miljarden jaren voordat wij ook maar ontstonden, gonsde dit systeem aan melkwegstelsels, zwarte gaten, zonnen, en manen al. Ontstonden sterren en planeten, met andere soorten leven op, en vergingen daarna. En dit kolossale systeem zal dat blijven doen, blijven uitdijen en inkrimpen, nadat de mens is gestopt met bestaan. Dit grotere geheel, dat ons overstijgt, waar we ‘slechts’ een kleine passant zijn.

Vanuit dat perspectief voelt het bijna egocentrisch om te denken dat de diepste kracht van het bestaan zich zou uitdrukken in menselijke categorieën zoals woede, genade, vergeving of testende bedoelingen. Veel mensen, waaronder ik soms ook, geraken net daardoor de verbinding met religie kwijt. Niet omdat ze niets meer willen geloven, maar omdat het traditionele beeld te klein is geworden voor de schaal van de werkelijkheid waarin we leven.
Ook psychologisch gezien wringt het. Een antropomorfe God sluit aan bij hoe onze hersenen verhalen begrijpen. Neurowetenschappers tonen dat we spontaan intenties en gevoelens toeschrijven aan alles wat we niet begrijpen. Het is een evolutionair mechanisme dat ons hielp overleven. Maar datzelfde mechanisme maakt het moeilijk om een abstractere, meer kosmische dimensie te ervaren. Wanneer God te veel op een mens lijkt, verliezen we de ruimte om God te zien als iets dat ons overstijgt: als de diepte van het bestaan, de lijm van de kosmos, de bron van orde in chaos, de stille grond onder ons bewustzijn.

Voor mij ligt het goddelijke eerder daar — in het mysterieuze, het ongrijpbare, het abstracte, dan in het beeld van een persoon die ingrijpt, oordeelt of onderhandelt. En misschien is dat precies waarom het verhaal van Job zo blijft spreken. Het confronteert me met een oud godsbeeld dat ik niet meer letterlijk kan nemen, maar dat mij - en ons - wel uitnodigt om te zoeken naar een diepere laag. Een andere manier van kijken. Een open vraag die niet opgelost hoeft te worden.

Job leert mij dat geloof niet betekent dat we alles begrijpen. Het betekent dat we blijven zoeken naar betekenis, zelfs wanneer het leven ons door elkaar schudt. Dat we erkennen dat we kwetsbaar zijn. Dat we afhankelijk zijn van elkaar, van symbolen, van rituelen, van verhalen die ons helpen om te blijven staan. En dat we, net als Job, mogen worstelen, vragen stellen, twijfelen, en toch blijven hopen.
Misschien is dat de diepste waarheid van het verhaal: niet dat God Job test, maar dat mensen altijd opnieuw proberen om zin te vinden in wat hen overkomt.
Dat we niet hoeven te weten of religie door ons is uitgevonden of door iets groters is ingegeven.
Dat de vraag open mag blijven.
En dat precies in die openheid iets heiligs kan liggen.

Anoush Terterian
De Lier, Brugge, 20 september 2026